

LBRIS

We know
books

DANIEL BARBU

INDISTINȚIA

O cronică a sfârșitului politicii românești

umple ecranele sub orice pretext. De aceea, prețuirea de care se bucură Traian Băsescu ține mai degrabă de criteriile neorealismului. El este popular tocmai pentru că imaginea sa televizată se suprapune întocmai peste portretul standardizat al românului descurcăreț: desconsiderare pentru educație, limbaj neîngrijit și adesea trivial, comportament colocvial, pasiune pentru denunț, înclinație pentru afaceri obscure, tenacitate și mobilitate de spirit, lipsă de loialitate. Aparent, Traian Băsescu este apreciat pentru că, asemenea personajelor din filmele italiene ale primilor ani '50, dă impresia că este „rupt din viață“.

CUPRINS

<i>Explicație</i>	5
-------------------------	---

PROLOG (2006)

Accidentul	15
Corupția: o interpretare (pseudo)populistă	20
România și Bangladesh	24
Ce fac parlamentarii?	28
Dovada nevinovăției	32
Ușa din dos	36
Câte boli are politica (de stânga)?	40
Justiția ucide!	45
Zece ani de separare	48
A zis cineva criză?	50

MENOLOG (2007)

Ianuarie

Lecția Europei	57
Corupția ca metodă de integrare europeană	59
Cine conduce România?	63
Congresul minorității sănătoase	65
Probleme cu justiția	69
Parlamentul, președintele și poporul	72

Februarie

Liberal la singular	75
Abuz de poziție dominantă	79

Criza continuității	82
Cel mai influent om politic	86
„Votul uninominal“ sau despre entuziasmul ignoranței ...	88
<i>Martie</i>	
Moguli și paparazzi	94
La ce este bună școala?	96
Educația pentru cetățenie	99
Program folcloric	102
Coaliția pentru facilități gratuite	105
<i>Aprilie</i>	
Schimbare de regim?	108
Restructurare	111
Condamnat 100%	113
De la de Gaulle la Bănescu	115
Tentația antiliberală	118
Marta, Maria și președintele	122
<i>Mai</i>	
Opinia împotriva legii	126
Statul ticăloșit și sufletul poporului	129
Adevărul despre guvernare	134
Pagini de istorie	136
Tirania majorității	138
<i>Iunie</i>	
Inspekția de integritate	141
Un populism imposibil de falsificat	144
Alexandr Ivanovici la București	147
Unde este opoziția?	149
Pensionarii și macroeconomia	152
<i>Iulie</i>	
Noua republică	156
România postplebiscitară	159
Bănescu, Vișinski și pensionarii	162

Sfârșitul educației naționale	165
Logica germană	167
<i>August</i>	
A treia stângă	171
Vara patriarhului	173
Despre recunoștință	176
Loteria și icoana	178
Transferuri de presă	180
Cuvintele nu contează	182
<i>Septembrie</i>	
Cui folosește Țara Secuilor?	185
Decizie excesivă	188
Cel mai mare colac	191
Un caz de exorcism	194
Toți românii sunt buni	197
<i>Octombrie</i>	
Fotbal și pelerinaje	200
Indiferent ce scrie în lege	203
Interesul public	205
Traficul și votul	207
Simțul statului	210
<i>Noiembrie</i>	
Clauză de confidențialitate	214
Excepționalism românesc	216
O problemă europeană?	220
Politici obscure	222
Șase luni	226
<i>Decembrie</i>	
Portret de alegeri	229
Indistinția	231
Cumetria gală	235

Noua chestiune rurală	238
Pe cont propriu	241

EPILOG (2008)

Temelia statului de drept	247
15 martie, Kossova și tonomatul patriotic	249
Nostalgia	253
Estetica alegerilor	256

Accidentul

PE 27 OCTOMBRIE 1787, ÎNTR-O GAZETĂ DIN NEW York, Alexander Hamilton făcea următoarea constatare: „Se pare că poporului din această țară i-a fost rezervat, prin conduita și forța exemplului său, dreptul de a lua o decizie în importanta chestiune dacă societățile oamenilor sunt sau nu capabile cu adevărat să întemeieze o bună guvernare prin reflecție și alegere, sau dacă nu cumva sunt pentru totdeauna destinate să depindă, în privința constituțiilor lor politice, de accident și de forță”⁶. Libertatea ar fi deci, în sens hamiltonian, o alegere politică constitutivă ce se petrece pe tere-nul gândirii, și doar în condiții de eșec un sistem de garanții puse și spuse în sfera dreptului, fie sub dictatul accidentu-lui, fie prin forța statului și a elitei care-i controlează la un moment dat aparatele birocratice și represive.

Modul în care revizuirea constituțională din 2003 a fost interpretată după alegerile din noiembrie 2004 este lămurit într-un interviu programatic al lui Traian Băsescu⁷.

⁶ *The Federalist with Letters of „Brutus”*, edited by Terrence Ball, Cambridge University Press, Cambridge and New York, 2003, nr. 1, p. 1.

⁷ Interviul luat de Luca Niculescu pentru RFI, Daniel Barbu, „De la democrația originală la democrația eficientă”, *Ziarul Financiar* VII, nr. 1764, 21 noiembrie 2005, p. 20.

Președintele, care-și consolidează pe zi ce trece vocația de gânditor politic, a făcut atunci două considerații teoretice majore, prima explicativă, cealaltă normativă. A supus mai întâi unei critici severe actualul regim constituțional românesc, arătând că el se sprijină pe un parlament ce nu pare să fi avut vreodată inițiative legislative memorabile, mulțumindu-se de regulă să urmeze voința guvernului. Pe acest temei, președintele a observat că unei țări ca România, ce se pregătește pentru o schimbare istorică de statut odată cu integrarea sa europeană, nu i se potrivește modelul „democrației clasice“. România are nevoie, a decis Băsescu în final, de o „democrație eficientă“. Președintele a fost, desigur, dezavantajat de forma efemeră pe care o are orice interviu de presă. Istoricii ideilor politice nu au putut deci afla cum definește autorul conceptul democrației eficiente.

Suntem prin urmare obligați, pentru a înțelege profunzimea gândirii prezidențiale, să aplicăm o metodă bine cunoscută de cei care-și fac o meserie din interpretarea textelor politice, anume analiza contextuală. Știm, așadar, că în săptămâna ce a precedat interviul, Traian Băsescu a condus o ședință a unei comisii de experți convocați la Cotroceni pentru a reflecta asupra revizuirii Constituției. Doi specialiști s-au distins atunci prin caracterul autoritar al intervenției lor. Pe de o parte, unul din părinții Constituției din 1991, la origine profesor de drept constituțional socialist, promovat ulterior ca președinte al Curții Constituționale postcomuniste. Pe de altă parte, un purtător de cuvânt al societății civile, intrat în viața publică ca discipol al lui Ovidiu Trăsnea, profesorul de referință de la Academia „Ștefan Gheorghiu“. Ce putem reține, din pozițiile formulate de

către cei doi experți, ca surse contextuale pentru teoria prezidențială a democrației eficiente?

Cel dintâi specialist este, ca și Traian Băsescu, un partizan al caracterului instrumental al Constituției. Legea fundamentală nu este, pentru juristul (post)socialist, decât o formalizare tranzitorie a voinței forței conducătoare a societății. Cândva această forță aparținea Partidului Comunist. Astăzi, ea îi revine președintelui ales direct de popor. Al doilea specialist formulează de ceva vreme două teze pe care Băsescu le „transpune în viață“ în mod obiectiv (pentru a utiliza limbajul științelor politice din ambianța Academiei „Ștefan Gheorghiu“). În primul rând, teza referitoare la „caracterul bicefal“ al autorității executive sub regimul Constituției din 1991, revizuită în 2003. Potrivit acestei opinii, competențele executive revin, în mod confuz și conflictual, deopotrivă guvernului și președintelui. Apoi, același expert și-a luat obiceiul să susțină că „partidele sunt omul bolnav al politicii românești“. Din această pricină, urmează concluzia împletită a celor două teze, clasa politică trebuie reformată, în măsura în care este dependentă de partide. Președintele României însă, din moment ce are încrederea nemijlocită a poporului și este liber în raport cu partidele, nu face obiectul unei asemenea reforme. În ambele perspective, președintelui îi revine pe cale de consecință sarcina de a conduce procesul de transformare a regimului politic. În ce sens? În sensul eficienței, sintetizează Traian Băsescu părerile experților săi oficiali.

Toți acești gânditori și specialiști își întemeiază părerile pe o omisiune, și încă pe una dintre cele mai simple. Ei încearcă să citească evenimentele politice curente și să le

deslușească miza, dar nu consultă textul Constituției, la scrierea căruia cel puțin unul dintre ei a avut o contribuție hotărâtoare. Or, articolul 102(1) al legii fundamentale prevede că „Guvernul, potrivit programului său de guvernare acceptat de parlament, asigură realizarea politicii interne și externe a țării și exercită conducerea generală a administrației publice“. Avem deci de-a face cu un regim politic cât se poate de monocefal, atâta timp cât credem că suveranitatea poporului este reprezentată, întrupată și exprimată de parlament, cum se întâmplă în democrațiile europene „clasice“. Modul de desemnare a președintelui, într-un asemenea regim, este în ultimă instanță indiferent. Austriecii sau portughezii își aleg președintele prin sufragiu universal direct, fără ca acesta să se bucure neapărat de mai multe competențe decât șeful statului italian, ales prin vot universal indirect.

Analiza contextuală a conceptului democrației eficiente ne ajută să înțelegem că Traian Băsescu nu este, în cele din urmă, un teoretician foarte original. Democrația eficientă se opune logic democrației ineficiente, identificată deja de criticii Republicii de la Weimar sau de Carol al II-lea cu democrația parlamentară, cu regimul reprezentativ. Acolo unde sunt multe partide, acolo unde reprezentanții națiunii își petrec timpul deliberând, acolo unde guvernul trebuie să-și negocieze proiectele cu corpul legiuitor, guvernarea se mișcă cu încetinitorul și marile decizii nu satisfac pe deplin pe nimeni, pentru că nu trebuie să nemulțumească ireversibil pe cineva anume. Un astfel de diagnostic critic fusese pus, în 1990, și de Ion Iliescu, celebru autor al termenului „democrație originală“. În plus, o asemenea

democrație – să o numim, împreună cu Băsescu, clasică – este costisitoare, observație pe care președintele României o făcuse deja într-o conferință internațională în vara ce a precedat impulsul său teoretic din acest moment. Reprezentarea, garanțiile constituționale, exercițiul drepturilor și libertăților costă. Costă, pentru că fiecare decizie ce privește societatea în ansamblu și pe fiecare dintre membrii ei trebuie luată în cadre instituționale care să facă posibilă și accesibilă evaluarea și contestarea politică sau civilă. De aceea, drepturile particularilor au, într-o democrație, un caracter eminentamente public⁸.

Numai că, în noiembrie 2005, un secretar de stat din Ministerul Justiției, provenită și ea din societatea civilă, a declarat public că un cetățean (în speță un membru al Consiliului Superior al Magistraturii) care se plânge că este anchetat abuziv de procuratură nu are decât „să-și dovedească nevinovăția“. Într-un stat de drept, autoritatea publică trebuie să cheltuiască resurse pentru a dovedi vinovăția cuiva. În democrația eficientă și ieftină a lui Traian Băsescu, cetățenii vor fi cei obligați să se apere de stat pe propriile lor speze, iar libertatea lor va fi un simplu accident. Lucrul a devenit și mai clar pe 17 decembrie 2005, cu ocazia dezbaterii „Anticorupția la zi. Statul și societatea civilă“, prezidată în comun de Traian Băsescu, Monica Macovei și Alina Mungiu-Pippidi. Participanții, procurori și reprezentanți ai Coaliției pentru un parlament curat, au recomandat, în absența oricărei opinii contrare, „introducerea conceptului de prezumție de

⁸ Stephen Holmes, Cass R. Sunstein, *The Cost of Rights. Why Liberty Depends on Taxes*, W.W. Norton & Company, New York and London, 1999.

vinovăție“ în identificarea și anchetarea actelor ce pot fi prezumate ca ținând de sfera corupției.

Având la dispoziție toate aceste date, putem presupune că raționamentul normativ al lui Băsescu și al prietenilor săi politici este probabil următorul: dacă tot avem un președinte ales direct de către cetățeni, este mai ieftin și mai eficient să-i încredințăm lui întreaga autoritate executivă și să facem economie de guvern și de parlament, cel puțin în forma lor prezentă. Să facem economie și de cheltuielile pe care le presupune o democrație ce funcționează cu toate atributele statului de drept și în vederea ocrotirii libertății individuale.

Corupția: o interpretare (pseudo)populistă

CORUPȚIA ESTE, INDUBITABIL, TEMA CENTRALĂ A dezbaterei publice românești, urmată îndeaproape de constatarea incapacității instituțiilor de ordine publică și a sistemului de administrare a justiției de a sancționa și limita un fenomen care, deopotrivă în ochii românilor și ai străinilor, pare să furnizeze o explicație generală pentru toate disfuncționalitățile politicii și economiei postcomuniste. Se presupune în mod curent că, după alegerile din noiembrie 2004, așteptările societății față de președinte și de guvern în privința reformei justiției și a combaterii corupției au fost și sunt în continuare mari, în măsura în care, la nivelul opiniei dominante în media, guvernarea social-democrată dintre 2001 și 2004 purta stigmatul corupției, părând, pe de o parte, să împletească până la indistinție

politica și afacerile, iar, pe de altă parte, să se opună încercărilor justiției și societății civile de a condamna această întreprindere vinovată. În acest context, corupția nu este un termen inocent, care se mulțumește să descrie simplu și direct un ansamblu de practici și de comportamente condamnate cu forța evidenței atât de morala comună, cât și de legile țării.

Utilizarea politică și jurnalistică a noțiunii include o premisă teoretică de regulă nerostită, dacă nu chiar neconștientizată, dar care poate fi calificată, cu rigoare analitică, drept populistă. Mă refer aici la populism în sensul celei mai generale și cuprinzătoare definiții pe care acesta o poate primi: populismul rezumă credința – ca și atitudinile și fenomenele politice ce decurg din aceasta – potrivit căreia normele și valorile sociale ce merită apărate și puse în practică sunt deja întrupate în mod eminent de către popor, înțeles ca o entitate unitară, organică, indivizibilă și superioară moral elitelor. Cei care vorbesc despre corupția românească se întemeiază, instinctiv, pe următoarea presupuziție de tip populist: în vreme ce clasa politică se folosește de funcțiile publice pentru promovarea intereselor economice ale membrilor săi, iar factorul politic este tentat să se amestece în actul de justiție menit să penalizeze abaterile de la lege, societatea românească, în ceea ce o privește, este compatibilă prin fire cu societățile europene. Natura profund europeană a poporului român ar fi deci coruptă de practicile culpabile ale elitelor politico-economice. Pentru a parafraza limbajul criticilor moravurilor românești, corupția nu se află pe agenda cetățeanului, ci pe cea a clasei politice.

Pentru a verifica validitatea acestui argument, să observăm că, dincolo de situația lor diferită față de guvernare și

de indiferență, deseori evidentă, față de principii și doctrine, elitele politice românești manifestă aceeași carență structurală: lipsa profesionalizării. Cu excepții de obicei ne semnificative, conducerile centrale și locale ale tuturor partidelor sunt formate nu din oameni care și-au făcut din politica partizană și din reprezentarea cetățenilor o profesie ce le definește identitatea și le ocupă tot timpul, ci din oameni de afaceri, din întreprinzători de diverse mărimi. Probabil că înțelepciunea comună greșește atunci când crede că cineva aspiră să se instaleze într-o funcție publică pentru a face avere pe socoteala contribuabililor. Lucrurile ar trebui poate să fie privite invers: nu-și pot permite să aspire la ocuparea unei demnități de partid și de stat decât cei care s-au îmbogățit deja prin drenarea în propriul avantaj a resurselor publice. Acest fapt constituie o sursă continuă de conflicte morale și adesea penale, fiind expus ca atare de presă ca un fenomen de corupție generalizată la vârf.

Oamenii de afaceri – fie acestea legitime, fie situate la granița economiei informale – par a fi indispensabili pentru politica românească. Cazul cel mai ilustrativ este cel al primarului general al Bucureștilor ales în primăvara lui 2005: pentru a-i da un succesor lui Traian Băsescu, Partidul Național Liberal și Partidul Democrat nu au găsit alt candidat decât pe Adrieian Videanu, un deputat care, obligat de legea conflictelor de interese, părăsise parlamentul în 2003 pentru a se putea ocupa de propriile firme. Reprezentarea formală a interesului general este încredințată de partide în cele mai multe cazuri unor persoane care excelează în urmărirea interesului privat. Corupția în România este de fapt numele acestei incapacități a personalului partizan de a

distinge între interesul general și cel privat, al neputinței particularilor angajați în politică de a reprezenta și de a-și reprezenta un interes general.

S-ar părea deci că, pentru politicienii români, poporul are o existență eminentemente literară, el nu locuiește decât în texte constituționale, în programe electorale, în compoziții lirice sau în manuale școlare. Toți cei care se arată îngrijorați de ascensiunea extremismului politic pot sta liniștiți: nici un fel de tendințe populiste nu însușesc partidele și oamenii politici români. Pentru ei, poporul nu este decât o populație de indivizi lipsită de un orizont etic comun și care nu vizează decât atingerea pe cont propriu a unor interese private.

În România, judecătorii și procurorii sunt deopotrivă magistrați inamovibili, a căror independență este nu numai garantată, dar și aparent absolută. Statutar, ei nu sunt răspunzători nici în fața poporului, așa cum i-ar place unui populist, nici în fața comunității cetățenilor, așa cum ar considera necesar un liberal. Toate operațiile magistraților români sunt făcute în numele legii, o lege pe care căderea comunismului nu a schimbat-o în datele esențiale.

După această succintă examinare a temeiniciei argumentului populist, îndrăznesc să spun că, în pofida stereotipurilor discursive repetate de presă și de intelectuali, în România nu există corupție. Mai întâi, deoarece nimeni nu pare să creadă într-un popor animat de ceva ce poate să semene cu un interes general, ce ar putea fi corupt prin actele vinovate ale unor particulari. Apoi, pentru că, în altă serie de discursuri publice, elitele intelectuale și-au luat obiceiul să se considere mai europene, prin cultură și comportament, decât societatea profundă. Iar dacă natura etico-politică a

poporului nu este socotită ca identică sau măcar asemănătoare cu cea europeană, coruperea acestei naturi de către elitele politico-economice nu mai poate fi demonstrată.

În sfârșit, dacă ar fi să definim corupția doar prin raportare la legea pozitivă, am deveni prizonierii următorului paradox: de vreme ce, atunci când dăm deoparte stratul de influențe juridice europene depus în ultimii ani, legea românească apare ca fiind structural gândită, scrisă și aplicată în termenii fixați de legalitatea socialistă, încălcarea ei mai este oare sinonimă cu coruperea unei ordini de drept ce ar trebui să-i repugne oricărui democrat? Concluzia nu poate fi decât una singură. Deși nimeni nu-i acordă cu adevărat credit politic, populismul este un ornament convenabil al retoricii publice românești. Adoptându-l ca pe o presupuziție implicită și discretă, jurnaliștii, intelectualii și funcționarii civici pot condamna corupția elitelor politico-economice cu aerul că ei înșiși se situează în afara unui fenomen pe care-l observă de la o distanță critică. În temeiul unui raționament fictiv, ei se constituie în reprezentanți naturali ai unui popor imaginar autoinvestit cu toate atributele europenității.

România și Bangladesh

PE 10 FEBRUARIE 2006, NUMEROȘI CETĂȚENI INDIGNAȚI au manifestat în fața parlamentului din Dacca, somându-i pe deputați să adopte imediat cele mai severe sancțiuni împotriva regatului danez, pe teritoriul căruia un ziar a publicat caricaturi defăimătoare la adresa Profetului Islamului. În aceeași zi, televiziunile, posturile de radio și ziarele românești au fost inundate de mesaje de protest în care

cetățenii cereau imperativ Senatului să revină asupra hotărârii de a respinge ordonanța de urgență prin care guvernul transforma Parchetul Național Anticorupție în Departament Național Anticorupție.

Știrile, fără legătură la prima vedere, conțin de fapt mai multe straturi dense de semnificații comune, ce par să stabilească între Bangladesh și România o legătură mai strânsă decât cea dintre România și democrațiile europene. În măsura în care democrația se întemeiază pe reprezentare, cetățenii au dreptul de a-și exprima liber și public dezacordul față de procesul legislativ ori față de actele de guvernare. Exercițiul acestui drept la opinie separată nu poate lua însă forma amenințării și a somației. Mandatul reprezentanților unei națiuni democratice nu este imperativ, ci deliberativ. Deliberarea parlamentarilor – indiferent de precaritatea materialului uman din care sunt făcute corpurile legiuitoare – este prin definiție factorul instituțional de producere a democrației. A le cere reprezentanților națiunii să-și schimbe gândul sub presiunea „opinie publice”, așa cum aceasta pretinde că se manifestă instantaneu în presă sau în stradă, a le impune să adopte o lege la care nu s-au gândit sau pe care deja au respins-o este o formă calificată de necredință în reprezentare.

Vom recunoaște imediat că manifestații care au asaltat parlamentul națiunii bengali erau animați de o credință care este pentru ei mai plină de sens decât cea în democrație, credința islamică. În numele cărei credințe și-au manifestat, pe cont propriu sau prin intermediul unor asociații civice, cetățenii români furia față de parlament și neîncrederea în mecanica democratică? Aparent, convingerea că trăiesc într-o societate coruptă, într-o societate în care

corupția este promovată politic este, pentru ei, mai puternică decât atașamentul față de instituțiile democratice. După ce a căpătat o intensitate asemănătoare celei cu care ne-au obișnuit islamistii, credința lor ar putea fi rezumată astfel: lupta împotriva corupției este singura politică, iar Traian Băsescu este profetul său. În plus, la Dacca și la București, un clivaj cultural identic este pus în evidență de evenimentele din 10 februarie: cetățenii sunt agenții naturali și entuziaști ai valorilor islamice și, respectiv, anticorupție, în vreme ce politicienii sunt blocați într-o complicitate vinovată cu defăimătorii Profetului Islamului și, respectiv, cu adversarii profetului demascării corupților, Monica Macovei, și ai celorlalți imami ai independenței justiției.

Cine sunt, în cazul românesc, acești adversari? Fără îndoială, parlamentarii. Cel puțin senatorii care au refuzat să dea putere de lege ordonanței de urgență a guvernului 134/2005. Prin această ordonanță, vechiul PNA își sporea deja extraordinara capacitate de a desfășura anchete penale într-un regim de intimidare și ocultism. Două elemente de noutate esențiale erau introduse: procurorul-șef devenea direct dependent de ministrul Justiției și își extindea jurisdicția asupra parlamentarilor. Intimidați de proteste, senatorii au căzut de acord, cu grade diferite de convingere, că refuzul ordonanței a fost o întâmplare nefericită, dacă nu chiar o eroare datorată circumstanțelor. Ei se dovediseră astfel a fi niște purtători inconștienți ai democrației. Pentru că, prin respingerea ordonanței, senatorii au schițat un gest întru totul coerent cu cel făcut în aceeași zi de către deputați.

Pe 9 februarie 2006, Camera Deputaților a respins la rândul ei – fără a stârni însă vreo reacție guvernamentală,

de presă sau civică – o ordonanță de urgență. În vara lui 2005, noul Cod penal adoptat de parlament prin legea 301/2004 ar fi trebuit să înlocuiască Codul penal comunist uitat în vigoare timp de cincisprezece ani după ce regimul pe care-l slujise s-a prăbușit. O asemenea concediere a ultimelor instrumente de autoritarism pe care statul român le are la dispoziție a fost considerată inoportună de Monica Macovei. Prin ordonanța de urgență nr. 58 din 28 iunie 2005, ministrul și președintele ei au decis amânarea despărțirii de codul ceaușist până la 1 septembrie 2006. Pe 9 februarie, deputații nu au fost de acord să mai îngăduie spiritului comunist să domnească în instanțele românești și au respins ordonanța. Simplu spus, Camera Deputaților a făcut pe 9 februarie, împotriva voinței ministrului de resort, cel mai important act de reformă a justiției de după alegerile din 2004. Cetățenii, presa și organizațiile civice, înflăcărare de dorința de a-i vedea pe parlamentari (pe toți dacă se poate) judecați de magistrații anticorupție, nici măcar nu au observat că parlamentul i-a scos în sfârșit pe români de sub autoritatea penală a regimului totalitar.

Ministrul Macovei nu putea însă suporta o asemenea atingere adusă unei justiții ce-și practică încă independența în cadrele juridice și etice fixate sub comunism și care, tocmai pentru acest motiv, nu se simte răspunzătoare în fața reprezentanților națiunii. Macovei și procurorii-șefi care-o asistă, încurajați de președintele Băsescu, au declinat invitația de a se prezenta în fața parlamentului pe 8 februarie. Ei nu se consideră astfel răspunzători decât în fața legilor comuniste, a căror dăinuire sunt decizi să o apere. Fidelă învățăturii marxist-leniniste, pentru care contractul este doar o ficțiune burgheză ce

maschează un raport vinovat de inegalitate între părți, Macovei se interesează penal de actele de vânzare-cumpărare ale lui Adrian Năstase. Pentru un ex-procuror comunist, în orice schimb de voințe stă ascuns un complot. Pe cale de consecință, orice fel de contract între particulari trebuie controlat și investigat. Potrivit legislației apărute de Băsescu și Macovei, notarii trebuie să declare autorităților toate contractele în valoare de peste zece mii de euro pe care le-au autentificat.

Leția zilelor de 9 și 10 februarie 2006 ar putea fi următoarea: democrația este tăcută, anonimă și productivă indiferent de materia primă cu care este obligată să opereze; în schimb, autoritarismul (fie el român sau bengali) este vocal, spectaculos și lucrează prin profeți. Democrația se întărește prin deliberare și reflecție, autoritarismul se consolidează prin identificarea și reprimarea unor adversari reali sau imaginari. Democrația procedează prin lege, autoritarismul pune sub acuzație și se hrănește din anchete. Democrația se bazează pe schimbul liber de voințe între cetățeni egali, autoritarismul pleacă de la ideea că voințele nu sunt în realitate libere și că nici nu este recomandabil să devină astfel. Societatea civilă din România și din Bangladesh a protestat așadar împotriva tentației parlamentelor din cele două țări de a-și reprezenta națiunile în limbajul drepturilor și al libertăților civile și politice.

Ce fac parlamentarii?

ÎN SEARA ZILEI DE 16 FEBRUARIE 2006, ÎNTR-O DEZBATERE consacrată de postul național de televiziune Statutului parlamentarilor, un tânăr șef al unei organizații

nonguvernamentale a încercat să răspundă la întrebarea „ce fac, de fapt, parlamentarii?”. Această curiozitate cu privire la activitatea generică a aleșilor națiunii fusese stârnită de prevederile din Statut referitoare la pensiile atribuite celor care dețin sau au deținut mandate de deputat ori de senator. Împotriva voinței președintelui, a guvernului și a propriilor partide, insensibili la protestele presei și ale profesioniștilor societății civile, unanimi în a considera aceste pensii un privilegiu nedrept și nu un drept social, parlamentarii tocmai decisese prin vot, pentru a doua oară, că membrilor parlamentului li se cuvine o pensie proporțională cu numărul mandatelor deținute. În răspunsul său, tânărul activist nonguvernamental, de profesie jurist, a încercat oarecum să sintetizeze opinia comună: pentru a stabili dacă parlamentarii, asemeni minerilor, profesorilor, ziariștilor sau bancherilor, sunt îndreptățiți să primească pensie la sfârșitul activității lor, trebuie să măsurăm, pentru fiecare caz în parte, cât de utilă social este munca deputaților și senatorilor. Câte legi au inițiat, câte interpelări au făcut, de câte ori au fost prezenți la vot, cât timp au petrecut în comisii, iată doar câteva criterii ce le-ar permite aleșilor să adune în mod legitim puncte de pensie. În schimb, parlamentarii care nu iau cuvântul, care dorm, care absentează nu ar fi moralmente îndreptățiți la pensie. În sinteză, pensia parlamentarilor, dacă li se cuvine una, trebuie să fie calculată în funcție de prestația legislativă a fiecărui membru al parlamentului.

Ceea ce juriștii români, tineri și bătrâni deopotrivă, nu știu însă, pentru că nu scrie în manualele lor de drept (post)comunist și nici nu au curiozitatea să afle din cărțile

mai noi sau mai vechi de drept „burghez“, este că democrația reprezentativă modernă nu poate fi înțeleasă în absența credinței în posibilitatea reprezentării voinței, în funcție de care instituțiile democratice se organizează ca în jurul unui ax. Parlamentul, într-o democrație, nu este doar un simplu organ legislativ, care se alătură, potrivit principiului diviziunii muncii, puterii executive și autorității judecătorești. Parlamentul face politic posibilă națiunea și îi exprimă integral suveranitatea. Și o face tocmai prin reprezentarea voinței cetățenilor. Altfel spus, când parlamentul se află în sesiune, cetățenii nu au o altă voință colectivă decât cea exprimată de corpul reprezentativ. Parlamentarii își reprezintă în indiviziune națiunea chiar și atunci când ațipesc în timpul ședinței.

Într-o democrație reprezentativă, puterea președintelui, ca și autoritatea procurorilor, decurge din capacitatea parlamentului de a reprezenta națiunea. Când un număr de cetățeni – fie aceștia președintele, prim-ministrul, șefii partidelor guvernamentale, editorialiști, intelectuali publici, activiști civici – exprimă concertat sau separat o voință contrară celei turnate în legi de către parlament, ei refuză de fapt reprezentarea și, pe cale de consecință, contestă legitimitatea democrației reprezentative. Pentru ei, parlamentarii au cel mult dreptul la opinie, la o opinie la fel de bună, dacă nu chiar adesea mai puțin bună decât cea a guvernului, a președintelui, a jurnaliștilor sau a procurorilor.

În România, cea mai aproape de voința cetățenilor este considerată a fi opinia președintelui, ales prin vot direct. Ceea ce nu înseamnă că alți politicieni nu se pretind capabili să citească, trăgând cu ochiul peste umărul societății, ce

scrie în „agenda cetățeanului“. Ziariștii se consideră și ei purtători de cuvânt ai opiniei publice. În acest context, cea mai slabă opinie pare să aparțină parlamentului, căruia i se cere de regulă să încuviințeze fără prea multe comentarii și adăugiri părerea guvernului, așa cum aceasta este consemnată în proiecte de legi și în ordonanțe. Prim-ministrul și, mai ales, ministrul Justiției s-au arătat deseori indignați de faptul că parlamentarii au îndrăznit să nu le confirme hotărârile, întotdeauna mai reformiste și mai europene decât votul de care pot fi în stare deputații și senatorii.

După alegerile din 2004, s-a impus atenției o categorie profesională care are mai mult decât opinii. Procurorii nu au păreri influențate de sensibilitățile și de relațiile lor politice. Spre deosebire de toți ceilalți români, ei „caută adevărul“ într-o deplină independență. În vreme ce parlamentarii dorm sau votează împotriva voinței președintelui și a guvernului, procurorii dispun trimiterea în arest a tuturor celor care se opun adevărului. Tot pe 16 februarie, ei au motivat cererea de arestare a lui Dinu Patriciu pe următorul temei: acesta „a încercat zădărnicește aflării adevărului... prin conturarea unui curent de opinie [favorabil sieși]“⁹. Pentru procurorii zilelor noastre, orice opinie este contrară adevărului. Iar adevărul lor este într-atât de independent încât nu poate fi redat într-un limbaj juridic accesibil unor juriști mai puțin independenți și mai puțin preocupați de adevăr decât cei români. În cazurile Bivolaru și Peter, o curte suedeză și un tribunal american nu au înțeles nimic din documentația

⁹ Liliana Năstase, „Priponit, ca să nu mai dea interviuri“, *Adevărul*, nr. 4858, 18 februarie 2006, p. 1.

trimisă de parchetele din România și au fost nevoite să judece potrivit propriei lor capacități de a interpreta faptele așa cum acestea pot rezulta din probe colectate cu o rigoare procedurală de tipul celei disprețuite de procurorii români. Pasionați de adevăr, aceștia nu au timp să se rătăcească în hățișurile procedurii.

Parlamentul pare să fi rămas ultima instituție interesată să discute și să urmeze proceduri. Cu acest titlu, parlamentarii rămân singura garanție, oricât de neatrăgătoare ar fi la prima vedere, a libertății cetățenilor. „Popoarele libere, mai ales, au fost întotdeauna mari amatoare de proceduri – scria în 1852 Alexis de Tocqueville –; ele au recurs cu folos la forme în apărarea libertății lor și au avut mai mult succes atunci când au opus puterii micile formalități oferite de procedură decât drepturile generale garantate de constituție”¹⁰. Încă o dată, Camera Deputaților a respins din rațiuni procedurale cererea de percheziție formulată împotriva președintelui său de un ministru al Justiției care se comportă ca și cum nu ar fi citit niciodată Constituția.

Dovada nevinovăției

DIN PERSPECTIVA RAPORTURILOR PROCESUALE DE ordin penal, sistemele judiciare pot fi distribuite în două mari categorii. În lumea anglo-saxonă, acuzatorul își prezintă cazul unui judecător și își supune argumentele judecății unui grup de doisprezece cetățeni. Statul ca atare nu

¹⁰ Alexis de Tocqueville, *Études économiques, politiques et littéraires*, Michel Lévy Frères, Paris, 1866, p. 127.

judecă pe nimeni. Ramura judiciară a guvernământului este, prin curțile sale de justiție, doar gazda care face posibilă organizarea procesului și îi conferă acestuia un caracter eminent public. Cetățenii înșiși sunt chemați să își judece concetățenii. Rolul statului, mai precis al ramurii sale executive, este acela de a urmări, de a investiga, de a colecta dovezi și de a pune sub acuzație. Povara dovezii stă integral pe umerii acuzatorului, sună un principiu fundamental de drept. Procurorul are obligația de a aduna probe, cu grija ca modul în care acestea sunt culese să nu încalce în nici un fel drepturile civile ale celui incriminat. Actul de acuzare (*indictment*) este un act unilateral, făcut înainte de sau în absența ascultării părții incriminate, ce poate rămâne, până în momentul procesului, *indictus*, adică pe de-a-ntregul tăcut cu privire la propria lui poziție. Până în clipa în care se află față în față cu jurații, acuzatul nu are obligația de a dovedi sau declara ceva. Pe cale de consecință, acuzatul este definit ca cel care se apără (*defendant*), singura lui funcție fiind aceea de a demonstra, dacă poate, netemeinicia probelor înfățișate de procurori.

Sistemul se ordonează în principiu după logica simetriei: două părți adverse cu statut egal, una acuzând, cealaltă apărându-se, așteaptă ca bunul simț și experiența de viață a juraților să decidă care dintre ele are dreptate. Judecătorul prezidează întregul proces, având datoria mai întâi de a veghea ca drepturile cetățenești – așa cum sunt proclamate de Constituție, produse în curțile de justiție și întrupate în proceduri – să nu fie atinse în vreun fel și apoi de a da sentința prevăzută de coduri și statute, dacă cetățenii jurați consideră că o sentință se impune. Cusurul acestui

sistem rezidă chiar în aparenta lui simetrie. De fapt, părțile nu sunt cu adevărat egale. Acuzatorul fiind statul, acesta are la dispoziție un număr impresionant de resurse umane și materiale pe care le poate mobiliza împotriva oricărui particular bănuit de a fi comis o crimă. Particularul pus sub acuzație nu are decât două mijloace de a se apăra, unul universal, celălalt variabil: procedurile și propriile resurse. De aceea, sistemul este deseori suspectat că funcționează în favoarea celor bogați, a celor care își pot permite să cumpere o apărare inteligentă și bună cunoscătoare a acelor proceduri capabile să pună în valoare drepturile individuale și, mai ales, să le opună atotputerniciei statului.

Dimpotrivă, sistemele judiciare de pe continentul european se întemeiază pe o asimetrie structurală: statul este deopotrivă judecător și acuzator, iar cel adus în fața instanței (*inculpatul*) este inseparabil în drept de vina ce i se atribuie de către procurori și care, în principiu, va fi stabilită doar în cursul judecății. Actele de justiție încep în birourile acuzatorilor publici, instanța de judecată fiind doar o prelungire a anchetei. Inculpatul, anchetatorii și judecătorii sunt definiți în indiviziune de sarcina de a afla adevărul cu privire la fapte ce nu sunt imputabile decât acuzatului. Acesta nu are dreptul de a rămâne *indictus* în raport cu propriile sale acțiuni, ci are datoria de a da declarații ori de câte ori acestea i se cer de către Parchet. În schimb, procurorii nu au obligația de a comunica rezultatele strânse sub formă de dovezi.

Pe 24 februarie 2006, procurorii români care-l investighează pe Dinu Patriciu au recuzat judecătorii care prezidau ședința ce trebuia să decidă arestarea inculpatului, pe

motiv că aceștia au comunicat avocaților apărării probele din dosar. Faptul că au pus la dispoziția acuzatului elementele probatorii în baza cărora acesta este chemat în judecată a reprezentat pentru procurori o dovadă a lipsei de imparțialitate a judecătorilor. Cu alte cuvinte, un judecător imparțial este cel care împarte cunoașterea dosarului cu procurorii, dar refuză inculpatului această cunoaștere. La rândul său, acuzatul este constrâns să-și dovedească nevinovăția fără să știe cu adevărat în ce constă, pe ce cale și în temeiul căror probe a fost dedusă vinovăția sa. S-ar spune, răsturnând dictonul anglo-saxon, că povara dovezii zace pe umerii inculpatului. De îndată ce un particular stărnește interesul ministerului public, respectivul cetățean se vede nevoit să-și probeze nevinovăția prin declarații, prin acte repetate de sinceritate, prin asumarea calității de învinuit, prin ruperea legăturilor cu prietenii personali sau politici, prin demisia voluntară din funcții și demnități publice, atunci când este cazul. Învinuitul sau inculpatul care continuă să-și viziteze prietenii, fie ei șefi de guvern, care acuză Parchetul de abuz, care face declarații de presă, care dă în judecată statul pentru încălcarea unor drepturi elementare se lasă în voia unui nepermis amestec politic în actul de justiție. Iar instanța care lasă în libertate un astfel de inculpat comite un act ilegal și netemeinic, în limbajul procurorilor care au atacat în apel sentința judecătorilor care au socotit nejustificată arestarea lui Patriciu.

Compararea, oarecum didactică, a celor două sisteme duce la o concluzie neliniștitoare. Practicile judiciare românești postcomuniste, ce includ perchezițiile abuzive, urmărirea de către serviciile secrete, ascunderea probelor față de

inculpat, atmosfera de ocultism în care se desfășoară ancheta, datoria acuzatului de a-și dovedi nevinovăția, sunt în natură, chiar dacă nu în grad, practicile majorității statelor membre ale Uniunii Europene. Singura diferență rezidă în faptul că, în Europa, cultura drepturilor și libertăților civile este mai solidă și mai veche, iar respectarea procedurilor constituie regula, nu excepția. Ceea ce explică de ce Comisia Europeană sau măcar comisarul pentru justiție – cetățean al unei țări membre, Italia, în care codul penal mussolinian este încă în vigoare – nu se scandalizează în fața modului în care dreptatea este administrată în România. În cele mai multe țări europene, dreptatea este o funcție birocratică pe care statul o opune cetățenilor, nu o relație de echitate între cetățeni arbitrată de stat. Putem fi de pe acum siguri că, în materie de reformă a justiției, integrarea europeană nu va duce la un raport ceva mai simetric între stat și cetățeni. Aceștia vor fi în continuare victimele conivenței structurale dintre magistrații judecătorești și magistrații procurori, așezați pe aceeași bancă a statului în fața unor inculpați datori să-și dovedească nevinovăția.

Ușa din dos

FELUL ÎN CARE PARLAMENTARIII ROMÂNI ÎNȚELEG, între campaniile electorale, să se raporteze la cetățenii pe care îi reprezintă era până de curând rezumat de o inscripție gravată în bronz pe una din intrările vechii clădiri a Senatului. Accesul în fostul sediu central al Partidului Comunist era permis cetățenilor care doreau să-și întâlnească alesul numai pe poarta folosită în mod curent de funcționarii

parlamentari. Ușa era explicit marcată de o placă pe care scria „Intrare personală”. Vreme de cincisprezece ani și patru legislaturi, senatorii, toți împreună și fiecare în parte, fie nu s-au interesat niciodată cum ajung la ei cetățenii pe care îi întâlnesc în propriul birou, fie au considerat întru totul firească includerea alegătorilor în categoria personalului de serviciu. Ca atare, deși discret, mesajul era deosebit de puternic prin modul spontan și natural în care era formulat: alegătorii, secretarele, șoferii, consilierii și îngrijitorii alcătuiesc la un loc personalul senatorilor, constituie în indiviziune o populație de asistenți, al cărei rost esențial este acela de a le facilita aleșilor opera de deliberare și de legiferare. Lucrurile nu stau altfel nici la sediile ministerelor și ale principalelor agenții guvernamentale: cetățenii veniți cu treburi nu sunt niciodată poftiți pe ușa principală, rezervată cu exclusivitate demnitarilor. În instituțiile publice naționale, ai căror titulari dețin un mandat electiv direct sau indirect, membrii de rând ai națiunii nu au acces decât pe intrarea de serviciu.

Nu avem aici de-a face cu o simplă anecdotă grafică sau arhitectonică, ci cu o veche și autentică doctrină. În tradiția dreptului constituțional românesc, alegătorul nu este altceva decât un „funcționar național”, convocat la urne pe cale administrativă. Atunci când votează, cetățenii nu se află în situația de a-și valorifica un drept subiectiv, pe care-l dețin în calitate de materie constitutivă a națiunii politice, ci sunt chemați să acționeze, la comanda guvernului și în cadrele stabilite de legiuitor, în serviciul statului național unitar român ca depozitar al unei suveranități nominale. Sau, cu o formulă memorabilă a lui Traian Băsescu, cetățenii sunt